

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 36, Nisan 2019, s. 370-385

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4916>

Mustafa GÖKSU

MEB. Öğretmen Akdeniz Üniversitesi Tefsir Bilim Dalı Doktora Öğrencisi,
goksum42@gmail.com

DİN EĞİTİMCİSİNİN ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN LOKMAN SÛRESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

İnsan, Allah tarafından kendisine nimet verilen bir varlıktır. Kişi yaptıklarından sorumlu tutulmuştur. Eylemlerinden sorgulandıktan sonra ödül ya da ceza alacaktır. Peygamberler, insanların ihtiyaç duyduğu, Allah'ın bildirdiği mesajları ulaştırma görevindedirler. İlahi mesajlar, insanların yapmaları ya da terk etmeleri gereken davranışları içerir. Bu mesajların dünya ve âhiret hayatında mutlu olmayı hedefleyen şekilde insanları eğittiğini söylemek mümkündür. Genel olarak Kur'ân'da yer alan bu eğitim, Lokman Sûresi'nde yoğun olarak görülmektedir. Eğitim konusunun Kur'ân'da ve özellikle Lokman Sûresi'nde hangi metotlarla yer aldığını incelemek önem taşımaktadır. Bu çalışmada eğitim konusundaki kavramların yanı sıra din eğitimi veren kişilerde yer alması gereken özellikler Lokman sûresi çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Allah, İnsan, Lokman-ı Hakîm, Bilgi, Metot, İlim, Eğitim, Din.

THE ANALYSIS OF THE SURAH OF LUQMAN IN TERMS OF THE CHARACTERISTICS OF RELIGIOUS EDUCATORS

Abstract

Man is an entity that is given blessing by Allah. The person is held responsible for his actions. After being questioned from his actions, he will receive a reward or penalty. The prophets are in the duty of delivering the messages that people need and that Allah has revealed. Divine messages contain behaviors that people have to do or leave. It is possible to say that these messages educate people in a

waythataimsto be happy in the life of theworldandthehereafter. Generally, thistraining in theQur'an is seenintensely in LuqmanSurah. It is importanttoexaminetheways in whichthesubject of Education is included in the Qur'an and especially in Luqman Surah. Inthisstudy, besides the concepts related toeducation, the features that should be included in there ligiouseducators were discussed.

Keywords: Allah, Human, Luqman, Knowledge, Method, Science, Education, Religion.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim, son semavi kitap olarak gönderilmiştir. İndiği dönemden bu zamana kadar insanlara hidâyet, ahlak, geçmiş ümmetlerden kıssalar, âhîret hayatı hakkında bilgi veren ve yol gösteren bir rehber olmuştur. İnsan akıllı bir varlık olup, bilgi sahibi olmaya ve eğitime ihtiyâç duyar. Kur'ân insanın bu konuda da nasıl bir yol, yöntem izlemesi gerektiği konusunda bilgi sunmaktadır. Kur'ân'ın içeriğinde yer alan kıssalar bu konuda bize metot öğretmektedir. Lokman sûresi konumuz ile yakından alakalı olup bize önemli bilgiler vermekte; aile içi tavırlardan tutun da hoca talebe ilişkisine varıncaya dek ahlaki öğütlerde bulunmakta, konu ile alakalı birçok kavramı içerisinde barındırmaktadır.

Daha önce Lokman sûresi ile ilgili çalışmalar yapılmış, genel manada eğitim ve ahlak içerikli eserlere imzalar atılmıştır. Biz bu çalışmamızda konuyu biraz daha özele indirgeyerek din eğitimi açısından Lokman sûresi'nin tahlilini yapmaya, din eğitimi veren kimselerde bulunması gereken vasıflara değinmeğe çalıştık. Günümüzde din eğitimine artan teveccüh ve buna istinaden açılan imam hatip okulları, ilahiyat fakülteleri, normal öğretimine devam eden öğrencilere seçmeli dersler olarak Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere diğer dini içerikli derslerin seçilmesine sunulan imkanların artması bizi böyle bir çalışmaya sevk etmiştir. Farklı yaş gruplarına diyanet bünyesinde verilen hizmetler ve buralarda görev alan eğitimcilerin daha iyi bir eğitim verebilmesi için özeldir Lokman sûresi'nin genelde Kur'ân'ın değindiği mesajlara bakılması elzemdir. Bunu yaparken de Hz. Peygamber(s.a.v)'in uygulamalarını dikkate almalarını bu çalışma vesilesiyle hatırlatmak istedik.

Çalışmamızda öncelikle sûre hakkında bilgiler verdik. Nüzul yeri ve sebep-i nüzulü ile ilgili klasik kaynaklarımızda yer alan bilgiler ışığında değerlendirmelerde bulunduk. Akabinde sûrede yer alan eğitim kavramlarına değindik. Ulaştığımız altı adet kavramı Arapça ve Türkçe sözlükler yardımı ile kelime ve ıstılahi manalarını ortaya koyduk ve eğitimle alakalarını açıkladık. Son olarak da makalemizin bel kemiğini oluşturan ve mutlak manada eğitim işi ile meşgul olan kimselerin bilhassa da din eğitimi veren öğretim elemanlarının taşıması gereken vasıfları Kurân bütünlüğü içerisinde özellikle de Lokman Sûresi öncülüğünde yapılan

değerlendirmeler neticesinde on maddelik bir rehber yazısı haline dönüştürmeye çalıştık. Bunu yaparken mümkün mertebe ilgili hadisler başta olmak üzere diğer kadim ve modern eserlerden istifade ettik. Bu çalışmamızla Kur'ân merkezli eğitim ve bu alanda uygulanacak metotların belirlenmesinde başka çalışmaların yapılmasına vesile olmasını da hedefledik.

1. LOKMAN SÛRESİ HAKKINDA

Lokman sûresi, Allah Teala'nın varlığı, tek oluşu, O'na karşı yerine getirilmesi gereken kulluk vazifeleri hakkında bilgi vermekte; ahlâk ve edep öğretmektedir. Söz ve davranışlara dikkat edilmesi konusunda “hikmet”in özünü idrak etmiş olan ve bahsi geçen mevzularda örneklik teşkil eden Lokman-ı Hakîm'in kıssasını konu edindiği için “Lokman sûresi” adı ile adlandırılmıştır. (bkz. Zuhayli, 1991, mukaddime) Ayrıca Sûrenin bölümleri arasında Hz. Lokman'ın, oğluna verdiği öğütleri ihtiva eden bölümün olmasından dolayı sûre “Lokman”adını almıştır(Sabûnî, sûre mukaddimesi.)

Kur'ân'ın tevhit ve âhîret meselelerini dile getirmek için seçtiği karakter olan Hz. Lokman'ın şahsiyetine ilişkin bilgiler çeşitlidir. Kimileri O'nun peygamber, kimileri ise sâlih bir kul olduğunu söylemiş fakat cumhur ikinci görüşü benimsemiştir. O'nun İsrailoğulları'nın gelip danıştığı hakemlerden olduğu da söylenir. (Zemahşerî, s. 5-6.) Bazıları onun peygamber olduğunu kabul etse de çoğunluğa göre o, “veli” bir kuldur(Harman & Uzun, “Lokman” md., DİA, 2003, Cilt 27 s. 205-208.) Kur'ân'da kendisine hikmet verildiği ifade edilmektedir.(Lokman 31/12) Hz. Lokman; ayrıca halk nezdinde Arap geleneklerine bağlı, dünyevî makam ve kazançlara değer vermeyen, ruh dinginliği için çalışıp çabalayan bilge kişilerdendir(Esed, 2015, s. 996)

NÛZUL YERİ

Lokman sûresi, Abdullah b. Abbas(v. 68)'ında bildirdiğine göre Mekke'de nazil olmuştur. Bazı ayetlerin Medine'de indiğine dair birkaç rivayet vardır. Mesela Katâde'den gelen rivayete göre Lokman sûresi 27. - 28. ayetler: “Eğer yeryüzünde olan bütün ağaçlar kalem olsa...” ayetinden itibaren bir sonraki ayetin sonuna kadarki kısım Medenî olup bunun dışındaki ayetler Mekke'de inmiştir. İbn Abbas ise peş peşe üç ayet Medenidir demiştir. Bunların ilki de: “Eğer yerde olan ağaçlar...” (27. ayet) ayeti olduğunu ifade etmiştir(Kurtubî, 1998, Cilt 13, s. 530) Hasan-ı Basrî (v. 110) 'ye göre bu sûrenin 4. ayeti Medenî, geri kalan ayetleri ise Mekki'dir. Cafer en-Nahhâs (v. 338)'a isnât edilen görüş baz alındığında 27, 28 ve 29. ayetlerin Medine'de indiği kabul edilmelidir. (Elmalılı, 1992, Cilt 6, s. 282-285) Râzî (v. 606) de namaz kılma ve zekât verme hükümlerinin, Medine'de geldiğini delil gösterip bu görüşte olduğunu ifade eder (Râzî, 1938, Cilt 25, s. 140)

Lokman sûresinin konusu incelendiğinde ortaya çıkan durum şudur; İslam dinine girme konusunda yürütülen davetlerin önünü kesmek için çeşitli zulümlere başvurulduğu, amaçlarına ulaşmak için her türlü oyunun oynandığı ama başarılı olunamadığı görülür. İslam'la yeni tanışan gençlerin aileleri kendilerini İslâm'ı kabul etmekten men edip, şirk ve putperestliğe dönmeleri için ısrar ediyorsa bu konuda onlara itaat etmemeleri gerektiği 14. ve 15. ayetlerle vurgulanmaktadır. (Mevdudî, 1986, Cilt 4, s. 319-322) Bu tür rivayetler ve içerdiği konu bütünlüğü olarak bizde de hasıl olan görüş sûrenin Mekki olduğudur.

SEBEB-İ NÜZULU

Nüzûl sebebiyle ilgili olarak tefsir kaynaklarımızda yer alan Âlûsî'nin şu rivayetine yer vermek istiyoruz: Kureyşliler, Lokman(a.s) ile oğlu arasında geçen diyalogları ve ana-babaya iyilik hususunda Hz. Peygamber(s.a.v)'e soru sormaları üzerine bu sûrenâzil olmuştur (Âlûsî, 1980, Cilt 21, s. 64.) Bu rivayet, sûrenin tamamına yakınının sorulan sorular üzerine inmiş olduğu izlenimini vermektedir. (Çetiner, 2002, s. 698)

2. LOKMAN SÛRESİNDE EĞİTİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Sûrede konumuzla alakalı bazı kavramları burada işlemeye çalıştık. Okuyucunun aklına bu kavramların direk olarak eğitimle ilgili olmadığı kanaati gelebilir veya bu kavramların din ile ilgili diğer kaynaklarda öne çıkarıldığı söylenebilir. Bu yüzden seçilen kavramların kelime manaları da dikkate alınarak eğitimle bağdaştırılması yapılırsa kavramlar, zeminine oturtulmuş olacaktır.

1- Rab: Sözlük manası; sâhip olma, sahip çıkma, seyyid, yönetimi elinde tutan, terbiye veren, nimetlendiren, kusurları örten anlamlarına gelir. (İsfahânî, "Rab" md.; el-Mısırî, 1992, Cilt 1, s. 150; Kurtubî, Cilt 6, s. 179; Şevkani, Cilt 1, s. 536.) Kur'ân-ı Kerimde Rab kelimesi varlık âlemlerini yaratan, terbiye edip geliştiren, maddi ve manevi kemâle erdiren Allah'ın güzel bir ismi olarak kullanılmaktadır. (Öcal, 2005, s.3.) İstilahî manası; alemleri yaratan, terbiye veren, seviye kat ettiren, maddî ve mânevî olgunluğa sevk eden, terbiye adına bütün donanımlara sahip ve her şeyin sahibi olan Allah manalarına gelmektedir. (Elmalılı, Cilt 1, s. 74) Rab ismi Kur'ân'da, Allah lafz-ı Celâl'inden sonra en çok kullanılan isimdir ve 968 defa geçer. (Dodurgalı, 1999 s. 23-24) İlk inen ayette vurgulanan isimdir aynı zamanda. (Alak 96/1) Kur'ân'ın ilk sûresinde de bu vurguyu görmekteyiz.

Hadis kaynaklarımızda konumuzla ilgili olarak şöyle bir tanım da geçmektedir: Rabbânîyyûn, rabbânî kelimesinin çoğul şeklidir ki, o da Yüce Allah'ı bilen, O'na itaatkar olan ve insanlara hayır yolunu gösteren, belleten kişiler demektir. Ahbâr ise, alimler ve fakihler manasına gelmektedir. (Buhari, VI/2619.) Hadisi şerifte de yol gösteren, hayra ulaştırman manalarının verilmesi, kavramı daha iyi kavramamıza yardımcı olmaktadır.

Kur'ân, bu kavramın mastarı olan "terbiyeye" özel bir önem vermiştir. Rububiyet (terbiye edicilik) ilahî sıfatların en büyüğüdür. Rab, terbiye etmenin bütün özelliklerine sahip en mükemmel ve bu konuda en güçlü terbiye eden demektir. Terbiye ise, bir şeyi sûreç içerisinde

kemâle ulaştırmaktır. (İsfahânî, "Rab" md.) Lokman sûresinde de bu kavram “Ey insanlar, Rabbiniz olan Allah'a karşı sorumluluklarınızı yerine getirin”(Lokman 31/33) ayetinde zikredilmiştir. Bu ayette de Allah'ın terbiye edici yönüne dikkat çekilmiş ve “sizi yaratıp terbiye eden Rabbinize karşı gelmeyin, onun eğiticiğini kabul edin ve ona teslim olun ki kurtulasınız” mesajı verilmektedir.

2- Hidâyet: Sözlükte “rehberlik etmek, yol göstermek, açıklığa kavuşturmak demektir. (Doğan, 1990, "Hidâyet" mad.)Hidâyet, Fussiletsûresinin 17.ayetne göre “manevî körlüğün”; Bakara sûresinin 16. ayetine göre de “dalaletin/sapıklığın” zıttıdır. Arzulanan bir şeye ulaştırmaya yarayan rehberliğe Hidâyet denmektedir. (Bayraklı, Cilt 1, s. 168-169.) Bu ifade Kur'ân'da seksenden fazla “hüda”, on kadar da “hâdî” şeklinde kullanılmıştır. (Demirci, 2001, s. 29.)

Hidâyet; doğruyu bulma, ilham etme, başarılı kılma gibi anlamlara da gelmektedir. Dini bir terim olarak Hidâyet; İslam dininin yoluna girmektir. Hidâyet, Allah'ın yolu göstermesi, kulunun elinden tutması anlamlarına da gelir. (İsfahânî, "he-de-ye" mad.)Ayette şöyle buyrulmuştur: “Dedik ki: “Hepiniz cenneti terkedin! Tarafımdan size bir elçi gelir ve kim elçime tabi olursa, onu dinler ve kulluk vazifelerini eda ederse onlar için ne bir korku ne de bir üzüntü vardır.”(Bakara 2/38.) Hidâyet; nezaket ve incelikle, kırmadan, incitmeden, gururuyla oynamadan insandaki yanlış davranışları düzeltmek ve ona iyiye, doğruya gitmesi için rehberlik etmektir. (Dodurgalı, s. 17.)

Lokman sûresinde de “muhsinlere” hidâyet kaynağı olduğu ifade edilmiştir. Hidâyet kavramı Lokman sûresinin üçüncü ayetinde geçmekte olup Kur'ân'ın eğitici ve yol gösterici yönüne vurgu yapmıştır. (Lokman 31/3) Hz. Lokman'ın evladına yaptığı nasihatlerin yer aldığı sûrenin başında Kur'ân'ın Hidâyet kaynağı olduğunun vurgulanması manidardır. Allah Teala, sûrenin başında Kur'ân'ın Hidâyete götüren oluşunu vurgulayarak bu sûrede eğitimi dikkatlere sunmuş ve insanların bu sûredeki Hakîm insanın öğütlerinden istifade etmelerini istemektedir. Aynı şekilde Lokman sûresinde, “ilim sahibi olmaksızın, hiçbir yol göstericiye danışmaksızın, aydınlatıcı kitapları benimsemeksizin”(Lokman 31/20) ayetinde de “rehber” anlamında kullanılmıştır. (İbnManzur, 1968, Cilt 15, s. 353; Asım Efendi, 1305, Cilt 4, s. 1229; Heyet, el-Mu'cemu'l-Vasit, 1961, Cilt 2, s. 988; el-Kefevi, , 1281, s. 379; Kadri, 1945, Cilt 4, s. 670-671.)

3- İlim: Sözlükte bilmek, deneme yanılma yöntemi ile bilmek, bir şeyin iç yüzünü bilmek; cahil kalmanın zıddı, bir şeyin şekil olarak akılda meydana gelmesi, kendisiyle parçaların ve bütünlerin idrak edildiği bir sıfat, bilinendeki gizliliğin kalkması manalarına gelmektedir. (el-Cevheri, 1982, Cilt 5, s. 1990-1991; İbnManzur, Cilt 4, s. 3082-3085; Seyid Şerif Cürcanî, 1991, s. 177; Doğan, "ilim"md.) İlim, insanoğlunun vahiy, akıl ve beş duyu organı aracılığıyla ulaştığı kesin ve doğru bilgidir. Bir başka tanıma göre ise ilim hakka, hakikate ve gerçekleşen olaylara uygun olan kesin kanaattir. İlim, örtünün kalkmasıdır. İlim; okumak, görmek ve dinlemekle veya yüce Allah'ın lütfuyla elde edilen malumattır. İlim hakikati kavrayabilmekten ibarettir. (İsfahani, "ilim" mad.) Kur'ân-ı Kerim'de 105 defa zikredilmiştir. Türediği köken itibariyle birlikte 859'a kadar çıkar. Sonuç olarak en çok zikri geçen kavramlardandır. (Kutluer, DİA, "İlim" mad. Cilt 22, s. 109-114.)

Kur'ân-ı Kerim'de ilim, Allah Teala'nın bildirmiş olduğu bilgidir. Allah Teala şöyle buyurmaktadır: “İlim, Allah'ın bildirdiğinden başkası değildir.”(Şuara 26/67)“...Rabbim, ilimce her şeyi kuşatmıştır.”(En'am 6/80) Lokman sûresine baktığımızda bu kelimenin türevi

olan “Alîm” kelimesinin “kalplerdekini bilen”(Lokman 31/23) ve “her şeyi bilen”(Lokman 31/34) anlamlarında Allah’a sıfat olarak kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca insan için de “bilgisizce”(Lokman 31/6) “bilgi (ilim) sahibi olmadığını...”(Lokman 31/15) ve “onların çoğu bilmezler”(Lokman 31/25) şeklinde kullanımını görmekteyiz.

4-Cehâlet: Sözlük anlamı; bilgisizlik, bilmezliktir. (T.D.K., "cehâlet" mad.) Cehâlet üç kısımda ortaya çıkar: Birincisi genel manada bilgisiz olmak. İkincisi doğru bilginin aksine bir inancı benimseme, kendini inandırma. Üçüncüsü bilinen aslın dışında hareket. (İsfahânî, "ce-he-le" mad.)

Lokman sûresinin muhtelif ayetlerinde geçen “hiçbir delile dayanmaksızın “hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyler” ve “herhangi bir delile, yol gösterici rehber ve aydınlatıcı mahiyette bir kitaba dayandırılmaksızın”(Lokman 31/6,15,20) gibi ifadeler cehâleti ifade eder. Allah bu ayetlerle insanları câhillikten sakınmaları için uyarılmış ve câhilce kendisine şirk koşulmasını, kendisi hakkında tartışılmamasını ve ayetleri ile alay edilmemesini emretmiştir. Yine Lokman sûresinin 20. ayetine göre Allah’ın varlığını, birliğini ve kudretinin sonsuzluğunu anlayabilmek için “ilme, yol gösterici bir rehber ve karanlıkları aydınlatan bir kitaba ihtiyaç vardır.”(Demirci, s.90.)

Eğitim açısından baktığımızda cehâlet kişinin en büyük düşmanlarından biridir. İnsanın kendisini eğitmeyip cahil kalmasının en büyük sebebi“Gördün mü kendi hevâ ve hevesini ilah edineni...”(Casiye 45/23) ayetinde ifade edildiği gibi nefsânî arzularına uyması ve onları yüceltip onlara mahkûm olması yani kısaca hevâ ve hevesine kulluk etmesidir. İnsan böyle davrandıkça hayvanlardan da daha aşağı bir derekeye düşer. (Dodurgalı, s. 53.) Eğitimin amacı cehâleti yok etmektir. (Ünal & Ada, 2004, s.5.) Lokman sûresine bu açıdan baktığımızda hem Allah’ın bizi cehâletten kurtarma amacını hem de bize örnek olması için Hz. Lokman’ın oğlunu cehâletten koruma amacıyla oğluna verdiği öğütleri görmekteyiz. Burada eğitimle insanın kimi ilah edinmesi gerektiği sonucuna da varabiliriz. Nitekim inancımızın taklitten tahkike geçmesi de eğitimle olacak bir mevzudur.

5- İhsan: İyilikte bulunma, işini en güzel şekilde yerine getirme, alanında, sahasında bilge, mahir ve tecrübeli olma gibi manalara gelir. (İsfahani, "İhsan" mad.) Terimsel manada yüklendiği mana ise ibadeti Allah’a has kıлып O’ndan başka kulluğa layık hiçbir varlığın veya nesnenin bulunmadığına iman etmek ve Allah’a karşısında görüyormuşçasına kullukta bulunmak demektir. Bu durum hadisi şerifte şu şekilde ifade edilmektedir: “İhsan, Allah’a görüyormuşçasına kullukta bulunmandır. O’nu göremiyorsan olsan da Allah Teala her hal ve durum içerisinde müşahede de bulunmaktadır.”(Buhari, İman, 37; Müslim, iman, 57.)

Sâlih insanın özelliklerinden birisi de “Muhsin (ihsan sahibi)” olmasıdır. Zira eğitimin de amacı bireyi eğiterek yapacağı işi en iyi şekilde yapmasını ve o işte uzman olmasını sağlamaktır. (Dodurgalı, s. 19) Bu aynı zamanda Allah’ın emridir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: “...işlerinizi iyi yapın. Şüphesiz Allah ihsan sahibi kimseleri sever.”(Bakara 2/195)

Lokman sûresi bağlamında bu kavrama baktığımızda, bu kavramın sûrenin 3. ve 22. ayetlerinde “iyi-güzel davranma” anlamında iki kere kullanıldığını görmekteyiz.(Kutup, Lokman 3,22.) Bu sûreye göre: “Onlar namazı hakkını vererek kılarlar, zekâtlarını verirler, âhiret gününe de eksiksiz, şeksiz şüphesiz iman ederler.”(Lokman 31/4) ayetinde ifade edildiği üzere “Muhsin” olmanın; namazı hakkıyla kılmak, zekâtı vermek ve âhirete inanmaktan ibaret

olmak üzere üç temel şartı vardır.(Karaman, Çağrı, Dönmez, Gümüş, 2015, Lokman 31/34) Burada şunu da belirtelim ki, ihsan sıfatı takva sıfatından bir derece üstündür.(Elmalılı, Cilt 6, s. 290) Nitekim Bakara sûresinde Kur'ân'ın sıfatı anlatılırken “İşte Kitap! Şüphe yoktur, rehberlik eder takva sahiplerine!”(Bakara 2/2) ayetinde ifade edildiği üzere Kur'ân'ın takva sahibi kimselere yönelik bir hidâyet olduğu belirtilmiştir. Lokman sûresinde ise İyi davrananlar için hidâyet rehberidir, rahmettir.”(Lokman 31/3) ayetinde ifade edildiği üzere Kur'ân'ın yol gösterici sıfatına Rahmet sıfatı da eklenerek bu iki özelliğin ihsan sahibi kimselere yönelik olduğu belirtilmiştir. (Demirci, s. 39)

6-Hikmet: İnce anlayış, hakka hukuka riayet, derin düşünce, evreni okuyabilme, gizli sebep, fayda gibi manalarda kullanılan hikmet kavramı (İsfahani, “Ha-ke-me” mad.) lügatte akılla, ilimle ve duyularla gerçeğe ulaşmak demektir.(Doğan, "Hikmet" mad.) Burada felsefe ile hikmetin şu şekilde ayrılması gerektiği kanaatindeyiz; felsefe kendisine kaynak olarak sadece akli tercih ederken hikmet; vahyi merkeze almak sûretiyle akli da kullanarak gerçeğe ulaşmaya çalışır.

Hikmet kavramı için farklı tarifler yapılmıştır. Cumhuriyet ulemanın kabul ettiği tanımlama şu şekildedir: “ Faydalı olan ilim ve her türlü güzel iş hikmettir.”(Mekki, ts, s. 27-60; DİA, "Hikmet" mad.) Elmalılı cumhuriyet bu tarifi üzerine şöyle diyor: “İlim ve akabinde gelen amel hikmetin iki ayrılmaz unsurudur.” Cahilce işlenen bir amel, zarar getirmese hatta bu amelden fayda sağlansa bile hikmet diye isimlendirilemeyeceği gibi, uygulanma imkanı bulunmayan ilim de hangi konuda olursa olsun hikmet adını alamaz. (Elmalılı, Cilt 2, s. 203-210)

Lokman sûresine baktığımızda hikmet kavramının “hakîm” şeklinde Kur'ân'a ve Allah'a izafe edildiğini görmekteyiz.“Şunlar hikmet dolu kitabın âyetleridir.” ayetinde görüldüğü gibi Kitab'a izafe edildiği zaman Kur'ân'ın hikmeti içerdiği, Kur'ân'daki ayetlerin hikmetli manalar taşıdığı anlamına gelir. Aynı sıfat “O, genel manada galip gelendir, hükmü en güzel şekilde veren ve icra edendir.”(Lokman 31/9), “Allah, yüce gücün, tas tamam hükmün ve hikmetin yegane sahibidir.” ayetlerinde olduğu gibi Allah'a izafe edildiği vakit ise O'nun hikmet sahibi olduğu ve hikmetsiz bir işinin olmadığı anlaşılır. Fakat Allah'ın hikmeti insanlarda olduğu gibi değildir. Çünkü yüce Allah “Allah hüküm verenlerin hâkimi değil midir?”(Tin 95/8) ayetinde ifade edildiği gibi “ahkemu'l-hâkimîn”dir. (İsfahani, "Ha-ke-me" mad.)

3. LOKMAN SÛRESİ BAĞLAMINDA İLİM ADAMININ ÖNEMİ ve ÖZELLİKLERİ

Eğitim ve öğretim faaliyetinden bahsedilebilmesi için orada mutlaka bir eğitimcinin yani bir öğretmenin bulunması zorunludur. (Ünal & Ada, s.27; Sönmez,2004, s.138.) Eğitim öğretim faaliyetlerinde başarının en önemli ögesi öğretmendir. (Ünal & Ada, s.15, 53, 78.) “İnsanoğlunun doğduğu andan öldüğü ana kadar yalnız bırakmayıp arkadaşlığını üstlenen bir başka insan, öğretmenlerdir.”(Topçu, 2016 s.63.)

Eğiticilik, “Hamd namına her ne varsa kainatın sahibi Allâh'a aittir.” (Fatiha 1/1) ayetinde ifade edildiği üzere Allah'ın bir sıfatı olduğu gibi aynı zamanda peygamberlerin de mesleğidir. Allah Teala, kainatı terbiye etmiş, düzene sokmuştur. Bu düzen öyle mükemmeldir ki seneler geçmesine rağmen ne dumura uğramış ne de insanoğlu bu güzelliklerin hepsinin farkına varmıştır. Kainatın dışında kendi içerisinde bir kainat olan insanoğlunun yaratıcısı ve yöneticisi de Allah'tır. Allah Teala, insanın neye ihtiyaç duyduğunu ne tür özelliklere sahip

olduğunu çok iyi bildiğinden yine insanın dilinden anlayacak elçilerini görevlendirmiştir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.s) “Muhakkak ki ben muallim olarak gönderildim.” (Buhari, İlim, 34.) diye buyurarak bunu ifade etmiş ve öğretmenlik mesleğinin önemine dikkat çekmiş ve hayatı boyunca bu yönüyle bize örnek olmuştur. Eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunan kişinin başarılı olabilmesi için bazı kişisel, eğitsel ve meslekî niteliklere sahip olması gerekir. (Ünal & Ada, s. 55.) Bu açıdan baktığımızda insanlara birer eğitici olarak gönderilen peygamberlerin ve onların da -aynı zamanda bütün âlemlerin- Rabbi (terbiye edicisi, eğitici) olan Allah'ın (Fatiha 1/1) konuyla ilgili vasıflarını Kurân-ı Kerimi dikkatle incelediğimizde tespit etmemiz mümkündür.

1- Alanına Hakim Olma:Sûrede “Lokmana hikmeti vermedeki gayemiz şükürünü yerine getirsin diyedir.” (Lokman 31/12) geçmektedir. Buradan varılan sonuç eğitim ve öğretim elemanı alanında yeterli bilgi ve donanıma sahip olmalıdır. (el-Karadâvî, “DurûsunTerbeviyyetünMin Hilâl-i Vesâyâ Lokman el-Hakîm” adlı makale) Ayette öğütlerle geçilmeden önce öğüt verenin alanına olan hakimiyetinden bahsedilerek eğitim ve öğretim elemanlarının aynı özelliği taşımaları gerektiği vurgulanmıştır.

Yüce Allah, incelemekte olduğumuz Lokman sûresinde kendisini “O, genel manada üstün gelen, tam hükmün ve hikmetin yegane sahibidir.” ayetinde hikmet sahibi olmakla (Lokman 31/9,27) ve “Allah kalplerden geçen düşünceleri dahi bilir.”“Allah Teala bilen ve anında haberdar olandır” ayetlerinde de her şeyi bilen anlamına gelen (İsfehani, "İlim" mad.) “Alîm” sıfatıyla tavsif etmiştir. (Lokman 31/23,34.)

2- Şükür İçerisinde Olma: Şükür; Allah'ın bizlere sayısız sunmuş olduğu nimetlerin karşılığında Allah'a şükran borcunu ifade etmek demektir. Unutma ve nimeti görmezlikten gelme ise borcu ödememektir (İsfehani, "Şe-ke-ra" mad.) Terim olarak ise şükür; nimeti düşünmek ve düşündüğünü açıklamak demektir. (Bayraklı, 2003, Cilt 1, s. 426.) Şükür; kalp, dil ve diğer organlarımızla yapılır. Nimeti verene muhabbet ve itâat etmek de şükür sayılır. Şükreden kişi, her nimeti ve rızkı Allah'ın razı olduğu yerde kullanır. Bu sayede acizliğinin farkında olduğunu bilir ve karşı tarafa da bu gözle bakar. Bu bakış açısı eğiticiyi kibirlenmekten koruduğu gibi karşı tarafa lisan-ı hal ile de mesaj vermesini sağlar.

Hz. Lokman'a sunulan zekâ, basiret, bilgi ve bütün bunları kapsayıcı mahiyette hikmet'in verilme gayesi, insanoğlunun, Rabbi katına varacağı günü düşünerek inanma ve borcu ödeme zorunluluğudur.”(Zuhayli, 2003, Cilt 11, s. 145) Kişi; akli ve gönlünün derinliklerinde sahip olduğu şeyler hakkında Allah tarafından kendisine bağışlanmış düşüncesini taşımalı ve dili daima Allah'ın nimetlerini şükürle meşgul olmalıdır. (Duha 93/11) Burada özellikle de din eğitimcisine düşen görev karşı tarafa verdiği eğitimi her yönüyle kendi benliğinde yaşaması ve karşı tarafa bunu kendi üzerinden aksettirebilmesidir.

3-Teşvik Edici Olma: Daha başarılı bir eğitim öğretim faaliyetinin gerçekleşebilmesi için ilim adamının taşıması gereken bir özellik de motive edebilme özelliğine sahip olması gerektiğidir. (Ünal & Ada, s. 61) Eğitimin amaçlarına ulaşabilmesi için talebenin motivasyonunun yüksek tutulması gerekir. Motivasyon yükseldikçe, talebenin öğrenme için istek ve arzusu hatta gayreti yükselir. İyi bir eğitim, bir taraftan öğrenenin, öğrencinin iç motivasyonunu beslerken, diğer taraftan da öğrenmeyi kolaylaştıracak her türlü desteği sağlayabilen durumda olmalıdır.

Başarılı bir eğitim faaliyetinin, motivasyonu artıran ve bu motivasyonu üst düzeyde tutarak kişiye öğrenme yolunda rehberlik yapan bir faaliyet olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre de başarılı bir eğitimci bu motivasyonu sağlayabilir. (Sönmez, s.138) Eğitim, kişilerin öğrenme güdülerini harekete geçirebilmek için istenen davranışları ortaya sergileyebildiği ölçüde başarılı olmuş kabul edilir. (Dedehayır, s. 1) Eğitim öğretim faaliyetleri sonrasında kişinin davranışlarında bir değişiklik olup olmayacağı da motivasyonuna bağlıdır. (Dedehayır, s. 3) Bütün bunlar motivasyonun ve “motive edicilik” özelliğinin eğitimdeki önemini göstermektedir. Bir eğitimcinin teşvik etme noktasında başarılı olmasının eğitim faaliyetlerine yansımaları kısaca şu maddelerle ifade edebiliriz: Öğrenme fiiliyatının gerçekleşebilmesi için lazım olan enerjiyi, sinerjiyi harekete geçirir. • Kişiyi öğrenme kaynağına yönlendirir. • Öğrenmeyi engelleyecek durumları ortadan kaldırır. • Öğrenilen bilginin hatırdan kalması için önerilerde bulunur. • Yeni bilginin eski bilgilerle örtüşmesini sağlar. • Kavramlar arasında ilişki kurulmasını kolaylaştırır • Bilgilerin uzun-dönemli bellekte saklanması konusunda yol gösterir, rehberlik hizmeti sunar. (Dedehayır, s. 3)

“Oğulcuğum, yapılan iş; ister hardal tanesi kadar küçük olsun, ister çok gizli bir yerde olsa muhakkak ki Allah Teala gizli şeyleri bilir ve ortaya çıkartır. Allah Teala her şeyden haberdardır.”(Lokman 31/16) ayetinde Hz. Lokman, oğlunun günahlardan sakınıp hayra yönelmesi için yüce Allah’ın her şeyden haberdar olduğuna dikkatini çekmekte ve hayatını buna göre şekillendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yine “Kibirli davranarak insanlara tepeden bakma!Muhakkak ki Allah büyüklükten sevmez”(Lokman 31/18) ayetinde Hz. Lokman, oğlunu “Allah’ın kendisinden razı olma yolunu göstermekle” motive ederek kibirli olmanın zararını kavratmak istemiştir.

4- Üsluba Dikkat Etme: Öğretmen ile öğrenci arasında iletişimin oluşabilmesi ve sürdürülebilmesi için öğretim elemanı durumunda olan kişiler üsluplarına çok dikkat etmelidirler. Aksi takdirde alıcı pozisyondaki öğrenci ile kaynak pozisyondaki öğretmen arasında kopukluk olur ki bu da iletişimin sağlıklı olduğunu gösterir. (Selçuk, s. 164) Onun için kişi eğitim yapacağı dili çok iyi bilip etkili bir şekilde kullanabilmeli, akıcı anlaşılır ve güzel konuşabilmelidir. (Ünal & Ada, s. 56) Özellikle soyut kavramların anlatımında bu kabiliyetin önemi daha çok ortaya çıkmaktadır. (Dodurgalı, s. 205, 206)

Hız Musa (a.s.)’ın “Ya Rabbî, gönlüme genişlik ver, işimi, gücümü kolaylaştır, dilimin bağımlı da çöz ki anlaşılar söyleyeceklerimi!”(Taha 20/25,26,27,27.) duasında bu işin önemini görmekteyiz. Hz. Musa Allah’tan vahiy almasına ve yeterli ilme sahip olmasına rağmen anlatılma kaygısı taşıdığını ve bu konuda Allah’tan yardım istediğini görmekteyiz. Zira O’nun ne kadar bildiği değil kavmine ne kadar anlatabildiği önemlidir. Hz. Muhammed de (s.a.s.) “İnsanlara akıllarının alacağı kadar konuşun”(Aclûnî, 1982, Cilt1, s. 225.) diye buyurarak bu hususun önemine dikkat çekmektedir.

Hız Lokman, oğluna, iyiliği yayıp kötülükten sakındırmayı öğütledikten (Lokman 31/17) sonra “Konuşurken sesini ayarla, bağırarak konuşma!”(Lokman 31/17)ahlaka dair derslere devam etmektedir. Bize de burada özellikle dini eğitim verirken merhamet dolu sözlerle ve zorlamaya gitmeksizin, işin önemini güzelce anlatarak karşı tarafa sunmamız gerektiğini hatırlatmış olmaktadır.

5- Sevgi Dolu Olma: Sevgi bütün alanlarda olduğu gibi eğitim faaliyetlerinde de vazgeçilmez bir unsurdur. Sevgi olduğu zaman arkasından gayret etmeyi, çalışma isteğini ve bu

alandaki gerekli olan diğer unsurları da sürükler. Eğitimde başarı mesleği, talebeyi ve öğretmenlik yaptığı dersi sevme ile gelir.

Öğretim zekaya, eğitim ise kalbe hitap eder. Bundan dolayı muhataplarımızın gönlüne hitap edebilmeliyiz. (Ay, s. 169.) Kalıcı etki bırakmak sevgiyle olur. O yüzden eğitim -özellikle din eğitimi- korkuya değil sevgiye bağlıdır. Sevgi dolu kalple eğitilen çocukların kendilerine güvenleri artacaktır. Yeterli ilgi ve sevgiyle yetişen bireyler de yetişkinliklerinde çevrelerine o şekilde davranırlar. (Öcal, s. 60.) Çocukların din eğitiminde Allah korkusundan ziyade Allah sevgisini ön plana çıkarmanın gereğini ifade etmek gerekir. (Öcal, s. 59,60.) Evet özellikle küçük yaşlardaki çocuklar eğitilirken Peygamberimiz (s.a.s.)'in: "Kolay hale getiriniz, zora bükmeyiniz; sevinçli haberler vermeye gayret ediniz, soğutmayınız."(Buhari, İlim, 11; Müslim, Cihad, 7.) hadisini göz önünde bulundurmanız gerekir. Buna bağlı olarak da korkudan ziyade sevgiyi, cehennemden ziyade cenneti, gazaptan ziyade merhamet ile şefkati ve azaptan ziyade de affi ve mağfireti ön plana çıkarmak doğru olur. (Ay, s. 134-138.) Hiç şüphesiz her şeyin kıymeti zıttı ile daha iyi anlaşılır. Bunun için Allah korkusu uyarı mahiyetinde ölçülü olarak verilmelidir.

Lokman (a.s), öğüt verirken her zaman sevgi ile oğluna yaklaşmıştır: "oğlum, kuzum, evladım, yavrum" diye seslenmesi bunun en bariz göstergesidir. (Lokman 31/13,16,17) Arapçada burada kullanılan haliyle bu kelime bir babanın oğluna karşı hitap ederken sevgiyi ve şefkati hissettiren, en yoğun duygu yükü taşıyan kelimelerden biridir. (Kurtubî, s. 550) Zaten bu kelimenin kullanıldığı ism-i tasgîr kalıbı da sevgi için kullanılır. (Dodurgalı, s. 94, 95.) Aynı ifadeyi Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'e (Saffat 37/102), Hz Nuh'un kendi oğluna (Hud 11/42) ve Hz Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'a (Yusuf 12/5) olan hitaplarında da görmekteyiz.

6- Öğrenciye Tercih Hakkı Tanımak(demokratik tutum): Başarılı bir eğitim için eğitimcinin taşınması gereken özelliklerden biri de öğrenciye tercih hakkı tanıma, baskıcı ve zorba tavırlar takınmama özelliğidir. (Öcal, s. 105, 141) Eğitim denen mesele, eğitimi alan şahsın hal ve hareketlerinde kendi isteği ile değişikliğe gitmesidir. (Ünal & Ada, s. 5.) Bu ise kişinin kendi isteği ile mümkündür. Yapılan araştırmalarda da öğrencilerin demokratik tutumlu öğretmenleri daha çok sevdikleri görülmüştür. (Ünal & Ada, s. 61, 67.) Bu yüzden eğitimciler eğitim ortamında demokratik bir hava oluşturmalarıdır. (Sönmez, s. 142.)

Lokman sûresine baktığımızda yüce Allah'ın "hikmeti verme gayemiz şükür içerisinde olması içindir. Şükür borcunu yerine getiren kendine iyilik etmiş olur. Getirmeyen ise bilsin ki Allah herkesin her şeyin kendisine muhtaç olan yegane ilahtır, bütün övgü kendisindedir."(Lokman 31/12) diye buyurarak şükretmenin insanoğlunun yararına olacağını vurgulamaktadır. Yüce Allah'ın dine girmede insanların zorlanmaması gerektiğini "Dine girmede herhangi bir zora bükme söz konusu olamaz. Hak bellidir, batıl belli. Bundan sonra kim şirk unsurlarını bırakıp Allah'a yönelirse kopmayan bir ipe sarılmış olur. Allah bütün durumları bilendir. "(Bakara 2/256) diye buyurarak ifade etmiştir. Yüce Allah "Ona hayır ve şer yollarını göstermedik mi?"(Beled 90/10) ayetinde belirtildiği gibi insanlara iki şık sunmuş ve bunlardan birinin faydalarını ve doğruluğunu peygamberleri ve kitapları vasıtasıyla anlatarak o şıkı tercih etmeyi tavsiye etmiştir. (Elmalılı, Cilt 2, s. 180) Lokman sûresinde geçen "Kim Allah'a teslim olursa bilmelidir ki sapa sağlam bir ipe tutunmuş demektir. Kim de kafirlikte bulunursa bu durum seni incitmesin Allah onların haklarını avuçlarına verecektir. Allah gönüllerde tutulandan haberdardır. Bu dünya onların eğlenmeleri içindir. Âhiret hayatında ateş onlar içindir"(Lokman 31/22,23,24) ayetleri de bu ayetlere açıklık getirmektedir.

Eğitim elemanları kendilerine bu ayetten pay çıkararak zorla güzelliğin olmayacağını bilmeli ve öğrencilerine seçme hakkı sunabilmelidirler. Bir eğitimciye düşen dili döndüğü kadarıyla anlatmak, açıklama yapmaktır. Ayette de peygamberlerin vazifesi “Rasulün görevi iman etmeye zorlamak değil, açıkça tebliğde bulunmaktır.”(Ankebut 29/18) diye açıklanmıştır. Peygamberlerin varisleri olan âlimlerin (Ebu Davud, İlim/1, Tirmizî, İlim/19, İbn-i Mace, Mukaddime/17.) Özellikle dini eğitim konusunda peygamberi örnek alan öğretmenlerin de vazifesi zorlama değil en güzel şekilde anlatmaktır.

7- Sabırlı ve Kararlı Olmak: Öğretmenlikte veya eğitim işiyle uğraşan gruplarda istenen ölçüde başarılı olmak kolay değildir. İnsanı eğitmek bir sanattır. Bundan dolayı her öğretmenin sabırlı, kararlı ve azimli olması gerekir. (Dodurgalı, s. 226; Ünal & Ada, s. 56, 68.) Sabır, nefsi dizginleyip olur olmadık şeylere, olur olmadık bir zaman diliminde fevhasızca saldırmasını önleyebilmektir. Akli yerinde ve zamanında kullanabilmektir. (İsfahânî, “sa-ba-re” mad.) Sabır, başa gelen imtihan vesilelerine pabuç bırakmamak ve Allah'a havale ederek tahammül ile katlanmasıdır. Yüce Allah da sabrın önemine pek çok ayette işaret etmiş ve sabırlı olmayı müminlerin önemli vasıflarından biri olarak saymıştır. (Bakara 2/177; 22/35; 33/35) Eğitici anlattıklarına uyulmadığını görünce çok üzülüp bu işten pes etme derecesine gelebilir. (Bayraklı, Cilt 1 s, 241.) İşte sabrın önemi de burada ortaya çıkar. Sabırlı ve kararlı olan bir eğitici veya öğretmen bu gibi durumlar karşısında yılmadan azimle çalışmaya ve gayret etmeye devam eder. (Dodurgalı, s. 273.)

Lokman sûresinde de Hz. Lokman, oğlu “yavrucuğum, namazı bi hakkın yerine getir, iyiliği çoğalt, kötülüğü de engellemeye çalış, ve başına gelen sıkıntılardan dolayı sabırlı ol! Çünkü bunlar azim ve kararlılık isteyen işlerdendir.”(Lokman 31/17) diyerek musibetlere karşı sabırlı olmayı öğütlemiştir. Yüce Allah tarafından “hikmet verilmiş kişi” olarak takdim edilen birinin (Lokman 31/12) kendi uymadığı bir şeyi başkasına tavsiye etmesi beklenemez. Demek ki eğitimcilere güzel bir örnek olarak sunulan Hz. Lokman bu özelliğe sahiptir. Umeyr b. Habîb (r.a.) oğullarına vasiyetinde şöyle demiştir: “içinizden biri, iyiliği emredip kötülükten menetmek isterse, ondan önce işkenceye maruz kalacağını unutmamasın ve Allah'ın mükafatını vereceği konusunda kesin kanaat sahibi olsun. Çünkü her kim Allah'tan sevap alacağına dair kesin bir kanaati olursa kendisine reva görülen eziyeti hissetmez.” Çünkü bu işler azimli olmayı gerektiren büyük işlerdir.”(Elmalılı, s. 301)

8-Yaşayarak Örnek Olmak: Örneğimiz, önderimiz olan Hz. Muhammed (s.a.s.)“Öyleyse ey Resulüm, sana nasıl emredilmişse öylece dosdoğru hareket et.”(Hud 11/112)“insanları Allah'ın davetine hikmetle, güzel ve kabul gören öğütlerle çağır, yeri ve saati geldiği zaman karşılarında dur. Allah kime Hidâyet vereceğini, kiminde sapıtacağını bilendir.”(Nahl 16/125) ayetlerine uygun olarak sözü ile yaptıkları her zaman uyumlu ve tutarlı bir şekilde tebliğ görevini yapmış ve davette bulunmuştur. Öyle ise bugünün din eğitimcilerinin de söz ve fiilleri uyumlu olmalıdır. (Öcal, s.124.). Bu yüzden anne, baba ve eğitimciler, söz ve davranışları ile çocuklarına iyi örnek olma durumundadırlar. (Öcal, s.54.) Başkalarına bir şeyler öğretmek, bazı davranışları kazandırmak kaygısında olan öğretmenin; öğretmek, kazandırmak istediği şeyleri ilk önce kendi hayatında tatbik etmesi gerekir. Öğretmenin düşünceleri ve hareketleri uyumlu olmalıdır. (Ünal & Ada, s. 56.) Çocuklar genellikle kendilerine örnek olarak benimsedikleri kişilerle özdeşleşmek isterler. (Yavuzer, 2000, s. 39.) Öğretmenler, çocukların bu durumunu dikkate alarak kendi davranışlarına dikkat etmeli ve bunun yanında davranışlarıyla iyi örnek olmaya çalışmalıdır ki bu sûretle çocuklara iyi alışkanlıklar

kazandırabilsinler. (Dodurgalı, 1998, s. 305; Yeşilyaprak, 2004, s.219.) Kişi yapmadığı bir şeyi başkasına tavsiye ederse bu tavsiye arzu edilen etkiyi gösteremez. Zira Yüce Allah “yerine getirmeyeceğiniz şeyleri neden söylüyorsunuz. Bu türden şeyleri söylemek, Allah’ın en sevmediği işlerdendir.”(Saf 61/2,3) diye buyurarak böyle davrananları ayıplamaktadır. Ailene namaz kılmalarını emret, kendin de namaz kılma konusunda azimli davran, aksatma. Senden rızık isteyen yok; senin rızıkını veren biziz. Güzel günler, günahlardan kaçanların olacaktır. (Taha 20/132) Bu ayet-i kerimede de Allah Teala ibadetlerin özünü oluşturan namaz konusunda kararlı olmasını istemekte sadece kendi açısından değil aile fertlerine de namaz ibadetinin önemini kavratılmasını ve bu görevi yerine getirirken de sabırlı ve kararlı olunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kişi ilim sahibi olmalı, ilmi ile amel etmeli ve ilmini başkalarına öğretmelidir. Doğru olan da budur. Nitekim Hz. Lokman, oğluna iyiliği emredip kötülükten sakındırmayı öğütlemeyen önce ona namazı dosdoğru kılmasını tavsiye etmiştir. (Lokman 31/17) Burada sadece namaz zikredilmekle beraber “cüz’ü zikredip küllü kastetme” sanatına dayanılarak kastedilenin kişinin mükellef olduğu bütün ibadetler olduğu da söylenebilir. Zuhayli (v. 2015) bu ayette Hz. Lokman’ın oğluna tevhit için gerekli amelleri işlemeyi emrettiğini ve bu amellerin en mühimi olan namaza vurgu yaptığını belirtmiştir. Zira namaz dinin direğidir. (Aclûnî, Cilt 2 s. 231.) İmanın en büyük delilidir. Allah'a yakınlaşma ve O'nun rızasını kazanabilme aracıdır. Namaz, hayâsızlıktan ve çirkin işleri işlemekten alıkoyar (Ankebut 29/45) ve gönül temizliğine yardımcı olur. (Zuhayli, s. 151) SeyyidKutub (v. 1966) bu ayeti tefsir ederken “Bu ayette kişinin davetçiliğe kalkışmadan evvel gerekli azıkla yeterince azıklanmasına işaret vardır.”(Kutub, Lokman 31/17) diyerek kişinin anlattığıyla evvela kendisinin amel etmesini, yola çıkan birinin azığını yanına almasına benzetmiştir. Elmalılı (v. 1942) da kişinin namaz kılması ve sair sâlih amelleri işlemesinin kendisini kemale erdirdiğini; iyiliği emredip kötülükten sakındırmasının ise toplumu kemale erdirmek için atılan adımlar olduğunu ifade etmiştir. (Elmalılı, Lokman 31/17. ve Asr103/1,2,3. ayetler tefsiri.)

Kur’ân’ın bu hususa verdiği önemi “İnsanlara iyiliği emredip kendinizi bundan muaf mı tutuyorsunuz? Oysa siz Tevrat’ı okuyup duruyorsunuz.”(Bakara 2/44) ayetinde de görmekteyiz.. “İnsanlara iyilik yapmayı emredip kendini bundan müstağni görmek, yani o “iyiliği” uygulamamak, eğitim açısından çok sıkıntılı bir durumdur. Tatbik edilmeyen bir iyiliğin başkalarına öğüt olarak sunulması aklın fitratına aykırıdır. Emrettiğini hayatında uygulayarak göstermek veya yaşadığını, uyguladığı düsturları öğütlemek eğitimin temel ilkelerindedir. Modern eğitim bu kuralı keşfetmezden önce Kur’ân bu durumu dünyaya duyurmuş ve geniş bir şekilde açıklamıştır.”(Bayraklı, Cilt 1 s. 384.) Ana - babalar ve eğitimciler öncelikle çocuklarına ve öğrencilerine iyiliği emredip kendileri de yapma gayretinde olmazlarsa onlara güven telkin edemezler ve diğer başka konularda da etkili olamazlar. (Ünal & Ada, s. 64)

9-Tedricilik İlkesine Uymak:Tedric kelime olarak derece derece, azar azar gitme; yavaş yavaş ilerleme anlamına gelir. (Doğan, "tedric" mad.) Eğitim, bir süreç işidir. Eğitimcinin bunu bilip buna göre plan ve programını hazırlaması gerekir. Kur’ân’ın, insanları eğitirken genellikle tedricî bir yol takip etmiştir. (Ay, s. 154-158.) Yüce Allah, Kur’ân vasıtasıyla birtakım emir ve yasaklar vazedirken insanların buna ayak uydurabilmesi için zamana ihtiyaçları olduğu gerçeğine işaret etmiş olmaktadır. Kur’ân’ın 23 senede indirilmesi de bu konu ile alakalıdır. Zaten“Bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamam eyledim ve sizin için tek hak din olarak İslam’ı seçtim.” ayeti de buna işaret etmektedir. (Maide 5/3) Burada ilk inen ayetlerle

son inen ayet olduğu ifade edilen bu ayet (Zürkani, 1372, Cilt 1, s. 340-341.) arasında 23 senelik bir zaman farkı olması ve bu sûre içerisinde ayetlerin kısım kısım inmesinin tamamlanması; Allah'ın bizden istediği din konusunda vermek istediği eğitimin sûreci ve metodu hakkında bilgi vermekte ve yol göstermektedir.

Tedricîlik hususunu şu misallerle somutlaştırabiliriz: Örneğin içkinin yasaklanması kademeli olarak gerçekleştirilmiştir. (Nisa 4/43; Maide 5/90) Ayrıca beş vakit namaz ilk tebliğden 11 yıl sonra Miraç mucizesinin vükûuna müteakip farz kılınmıştır. (Demirci, 2016s. 230.) Beş vakit namazdan evvel de -buna hazırlık diye niteleyebileceğimiz- gece namazı daha önceden Hz. Peygamber (s.a.s)'e farz kılınmış ashâb da kendilerine farz olmadığı halde bu ibadete iştirâk etmiştir. Zekat ise fakihlerin cumhuruna göre, hicretin ikinci senesinde kesin bir biçimde ve miktarları belli edilerek farz kılınmıştır. (Yıldırım, 1980, Cilt 2 s. 109.) Ancak Zekat'ın nisap ve miktarı tam belirlenip farz kılınmadan evvel Mekke döneminde bu ibadetin temelini atıldığını ve bu ibadetin Müslümanların zihnine yerleştirildiğini söyleyebiliriz. (Demirci, s. 236.) Nitekim zekat farz kılınmadan evvel Mekke'de inen“Mallarında isteyenlerin ve yoksulların hakkını ayırırlardı.”(Zariyat 51/19) “Onlar öyle insanlardandır ki kendilerine verilen mahsûlün mallarında isteyen ve yoksun olanların haklarını ayırırlar.”(Mearic 70/24-25) ayetleri bize bunu göstermektedir. Bu da Zekat ibadetinin farz Bunlar gibi diğer emir ve yasaklarda zaman ve zemine uygun olarak gelmiş, insanların karşısına birdenbire bir emir ve yasaklar manzumesi çıkartılmamıştır. Böylece insanların müşkül bir duruma düşmeleri önlenmiştir. (Dodurgalı, s. 92-93.)

Lokman sûresine de bu açıdan dikkatle bakılınca, Hz. Lokman'ın, oğluna nasihat ederken tedricîlik ilkesine uygun davrandığı görülmektedir. Nitekim Lokman sûresinin 13. ve 17. ayetlerinde “Lokman(a.s), oğluna öğütte bulunarak: Oğulcuğum! Allah'a karşı gelen; O'nun sıfat ve yetkilerini bir başka kimseye veya nesneye yükleyerek zalim olan insanlardan olma.”(Lokman 31/13), “Yavrucuğum! Namazı eda et, iyiliği emreden ol, kötülükten vazgeçirmeye çabala, başına gelenler için de sabırlı ol. Doğrusu bu saydıklarım, azmedilmeye değer işlerdendir.”(Lokman 31/17) -bütün bunlardan sonra şöyle diyebiliriz: Hz. Lokman, oğlundan evvela Allah'a şirk koşmamasını, (Lokman 31/13) sonra mükellef olduğu ibadetleri yerine getirmesini ve ardından da kibirden sakınıp başa gelebilecek belalara sabrederek iyiliği yayıp kötülükten sakındırmasını istemiştir. (Lokman 31/17)

Eğitim, kısa sûrede netice alınabilecek bir uğraş değildir. Başarılı sonuçlar alabilmek için yeterli zamana ihtiyaç vardır. O belli zaman diliminde de sonuca çeşitli aşamalardan oluşan bir süreçle ulaşılır. Bundan dolayı sabır ve azim eğitim için vazgeçilmez iki temel ilkedir.(Dodurgalı, s. 93.)Eğitimde başarıyı elde etmek için çalışmalar zamana yayılmalı ve aceleci şekilde davranmadan; basitten karmaşığa, kolaydan zora ve somuttan soyuta doğru bir seyir izlenmelidir.(Dodurgalı, s. 91.)

SONUÇ

Lokman sûresi içerdiği ahlâkî ilkelerle ve eğitici yönüyle dikkatleri çekmektedir. Hz. Lokman'ın, oğluna yönelttiği bu nasihatler aynı zamanda her Müslüman için vazgeçilmez birer ilke hükmündedir. Bu nasihatleri kısaca beş ana başlık altında özetlemek mümkündür. Bunlar: Tevhit, ibadetleri yerine getirme, güzel ahlâklı olma, sabırlı olma ve iyiliği yayıp kötülükten sakındırmadır. Bu nasihatleri yerine getiren kimseler sâlih insan olarak isimlendirilir. Din eğitiminde güdülen gaye de budur.

Netice olarak Allah'ın arzu ettiği bir kul olabilmek için eğitimin gerekli olduğunu ve yapılacak eğitimin veriminin yüksek olması için de eğitimcilerin bazı vasıflara sahip olmaları gerektiğini gördük. Bu vasıflar ilimle meşgul olan, eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde bulunan herkes için geçerlidir. İlim ahlakı olarak da isimlendirebileceğimiz bu vasıflar ilmin bir gereği olarak edinilen bilginin aktarılması söz konusu olduğundan bu işle meşgul olan kimseleri yakından alakadar eder. Eğitim ciddiyet isteyen hassas bir meseledir ve bu din eğitimi olunca durum daha da hassaslaşmaktadır. Zira yanlış bir eğitim insana dünya hayatında bir takım kayıplara sebep olabilecekken yanlış bir din eğitimi ise kişiye dünya hayatında maddi manevi kayıplara sebep olabileceği gibi âhiret hayatı ile ilgili kayıplara da vesile olabilir. Bu yüzden anne, baba, öğretmen kısaca eğitici konumundaki herkesin bu hassasiyetin farkında olması ve telafisi belki de mümkün olmayan hatalara düşmemeye dikkat etmesi gerekir. Böyle hatalara düşmemek için de eğitimi yapılacak konu hakkında çok iyi hazırlanmak ve eğitim bilimini de yani pedagojik formasyonu da iyi bilmek ve iyi uygulamak gerekir. Yani bir eğitimci neyi; niye öğrettiğini, nasıl ve ne zaman öğreteceğini çok iyi bilmesi ve ona göre hareket etmesi gerekir. Bunu başarabilmek için de günümüzün eğitim bilimlerine ait bilgileri bilmenin yanı sıra âlemlerin Rabbi olan ve biz yarattığı kullarını bizden daha iyi bilen ve bizim fitratımıza uygun bir şekilde gönderdiği Kitab'ı çok iyi bilmek gerekir. Bunun yanı sıra kendisine Kur'an'ı açıklama ve uygulama görevi verilen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu işi nasıl yaptığını, sahabeleri nasıl eğittiğini de bilmemiz gerekir. Zaten Kur'an'ı Hz. Peygamber (s.a.s.)'i her yönüyle bilmeden, ele almadan incelemek, anlamaya çalışmak beyhude bir uğraş olmaktan öteye geçmeyecektir.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, Keşfu'lHafâ, Beyrut, 1982.
- Âlûsî, Ebu'l- FadlŞehâbuddînMahmûd, el-Bağdadî, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm ve Sebu'l-Mesânî, Beyrut, 1980.
- Asım Efendi, Kamus Tercümesi, İstanbul, 1305.
- Arslan, Âl-i, Büyük Kur'an Tefsîri, İstanbul, 1984.
- Ay, M.Emin, Çocuklarımıza Allah'ıNasılAnlatalım, İstanbul, 2004.
- Ayhan, Halis, Din Eğitimi ve Öğretimi, Ankara, 1985
- Bayraklı, Bayraktar, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri, İstanbul. 2003.
- Bayraklı, İslam'da Eğitim, İstanbul, 1997.
- Beyzâvî, Ömer b. Muhammed, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, Beyrut, 1996.
- Bilgin, Beyza, Türkiyede Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Ankara, 1980.

- Buhârî, EbûAbdillah Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul, ts.
- Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, İstanbul, ts.
- Cevheri, İsmail b. Hammad, Es-Sihah, Kahire 1982.
- Cürcani, Seyyid Şerif, Kitabu't-Ta'rifat, Daru'r-Reşad, Kahire 1991.
- Çakan, İsmailLütfi, DiniHitabet, İstanbul,2012.
- Çetin, Abdurrahman, "Kur'ân-ı Kerim", GA., İstanbul 1997
- Çetiner, Bedreddin, Esbâb-ı Nüzûl, İstanbul, 2002.
- Dedehayır, Handan, "Öğrenmede Ateşleyici Güç: Motivasyon", Kaynak Dergisi, Temmuz-Aralık2004, Sayı20.
- Demirci, Muhsin, Lokman Sûresi ve Ahlâkî Öğütler, İstanbul, 2001
- Demirci, Kur'ân'ın Temel Konuları, İstanbul, 2000.
- Demirci, Konulu Tefsire Giriş, İstanbul, 2013.
- Dodurgâlı, Abdurrahman, Din Eğitiminde ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler, İstanbul, 1999.
- Dodurgalı, Ailede Çocuğun Din Eğitimi, İstanbul, 1998.
- Doğan, D.Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Ankara,1990.
- Heyet, el-Mu'cemu'l-Vasit, Mısır, 1961.
- Ebu'l-Beka' Eyyub el-Kefevi, K. el-Külliyat, Bulak 1281.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen, İstanbul, 1992.
- Ebu'l Alâ, Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'ân, (çev. M. Han Kayanî ve diğ.) İstanbul,1986.
- Ebu'l-Leys Semerkandî, Tefsîru'l-Kur'ân, ys.,ts.
- Esed, Muhammed, Kur'ân Mesajı, (çev. Cahit KOYTUK, Ahmet ERTÜRK) İstanbul, 2002.
- İsfahânî, Râğıb, MüfredâtüElfâzi'l-Kur'ân, Beyrut, 1997.
- İbn-İ Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd, es-Sünen, İstanbul, 1992.
- İbn-İ Manzur, el-İfriki el-Mısri, Lisanu'l-'Arab, Beyrut, 1968.
- Karadâvî, Âl-i Muhyiddîn. "DurûsunTerbeviyyetünMin Hilâl-i Vesâyâ Lokman el-Hakîm", el-Şarku'l- Evsat, 30/ 04/ 2003.
- Karaman, H., Çağrıçı, M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S., Kur'ân Yolu, Ankara, ts.
- Meb (Milli Eğitim Bakanlığı), Örnekleriyle Türkçe Sözlük, İstanbul, 2000.
- Mekki, Ebu TÂl-ib, Ilmu 'l-kulub, (thk. Abdulkadir Ahmet Ata),Kahire,ts.
- Mısri, ŞihabuddînAhmed b. Muhammed, et-Tibyânfi Tefsir-i Garîbi'l-Kur'ân, Daru's-Sahabe li't-TurasTanta, 1992.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul, 1992.

- Müslim, Mustafa, Kur'ân Çalışmalarında Yöntem, Ankara 1993.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, tah. Yusuf Bideyvi, Dâr-u İbn-i Kesir, Beyrut, 2011.
- Kadri, Hüseyin Kazım, Türk Lügati, İstanbul 1945.
- Kurtubî, Ebu Abdullah, el-Cami' li-Ahkâmî'l-Kur'ân, Beyrut, 1998.
- Kutub, Seyyid, Fî Zilâli'l-Kur'ân, Beyrut, ts.
- Öcal, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar, Ankara, 2005.
- Pazarlı, Osman, Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Metotlar, İstanbul, 1967.
- Râzî, Fahrüddin, Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut, ts.
- Sabûnî, Muhammed Âl-i, Safvetu't-Tefâsîr, Beyrut, ts.
- Selçuk, Mualla, Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler, Ankara 2005.
- Sevri, Ebu Abdullah, Tefsîru Süfyani's-Sevrî, Daru'l-Kutubi'l- İmiyye, Beyrut, ts.
- Suyuti, el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'ân, Dımaşk, 1987.
- Sönmez, Veysel, Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı, Ankara, 2004.
- Şevkani, Muhammed b. Âl-i, Fethu'l-Kadir, ts.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Ayi'l-Kur'ân, Beyrut, ts.
- Tdk (Türk Dil Kurumu), Türkçe Sözlük, Ankara, 2005.
- Tdv (Türkiye Diyanet Vakfı), İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1993.
- Tirmizî, Ebu İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, es-Sünen, İstanbul, 1992.
- Ünal, Semra ve ADA, S., Öğretmenlik Mesleğine Giriş, İstanbul, 2004,
- Vahidi, Ebü'l-Hasen Âl-i b. Muhammed, Esbâbü'n-Nüzûl, Beyrut 1991.
- Vahidi, el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, nşr. Safvan Adnan Dâvûdî, Dımeşk-Beyrut 1415/1995.
- Yavuzer, Haluk, Ana-Baba ve Çocuk, İstanbul, 2001,
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1992.
- Yeşilyaprak, Binnur, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, 2004.
- Yıldırım, Celal, Kaynaklarıyla İslam Fıkhı, İstanbul, ts.
- Zemahşeri, Ebu'l Kasım Muhammed b. Ömer, el-Keşşâf, Beyrut, ts.
- Zerkeşi, el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân, Beyrut, ts., I, s. 193.
- Zuhayli, Vehbe, et-Tefsîru'l-Munîr, Beyrut, 1991.
- Zürkani, Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân, Mısır 1372.